

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 530-1

Endülüs Müslümanları
(Siyasî Tarih)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

ISBN : 978-625-7205-32-0

Yayıncı Sertifika No : 48058

6. Baskı Ekim 2020 Ankara 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir. İlk sayı Kurulu'nun 22.06.2010 tarih ve 26/2 sayılı kararıyla yararlı görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 22.02.2011 tarih ve 1375/10-a sayılı kararıyla basılmıştır.

Baskı:

Ostim OSB Mah. 1256 Cd. No: 11

Yenimahalle / Ankara

Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312. 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Kapak Resmi: Elhamra Sarayı'nın Dış Cephesinden Bir Kesit.

ENDÜLÜS
MÜSLÜMANLARI
(Siyasî Tarih)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Prof. Dr. MEHMET ÖZDEMİR

1957, Tokat ili, Reşadiye İlçesi, Demircili köyü doğumlu. İlkokulu köyünde (1964-69), orta okulu ilçesinde (1969-72), lise tahsilini Gümüşhane (Maraşal Çakmak Öğretmen Okulu 1972-76)'de tamamladı. Bir yıllık ilkökul öğretmenliğinin ardından kaydolduğu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1982'de bitirdi. 1983'te aynı Fakülte'nin İslâm Tarihi Anabilim Dalı'na Ar. Gör. olarak atandı. "Endülüs'te Müvelledün Hareketleri" isimli tezi ile 1989'da doktor unvanını aldı. 1993'te doçent, 2000'de profesör oldu. Alanıyla ilgili olarak araştırma yapmak üzere 1985'te Mısır, 1987'de İspanya ve 2005-2018'de İngiltere'de bulundu. 2010'da Roma Greogorian, 2011'de Madrid Complutense, 2015'te Bogota (Kolombiya) Nacional Üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi. Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Tarihi öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Siyere ve özellikle de Endülüs tarihine dair çok sayıda araştırma neşretmiş olup, lisans ve lisansüstü programları çerçevesinde İslam Tarihi, Hz. Muhammed'in Hayatı, Siyer ve Kaynakları, Endülüs ve Mağrib Siyasi Tarihi, Endülüs Medeniyeti, İslam Tarihi Metodolojisi derslerini okutmaktadır.

İngilizce, İspanyolca ve Arapça bilmektedir.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Özgeçmiş	4
ÖNSÖZ	11
ENDÜLÛS COĞRAFYASI.....	17-34
I. Fizikî Coğrafya	19
II. Beşerî Coğrafya.....	26
III. Siyasî Coğrafya.....	31
FETİH	35-60
I. Fetih öncesi İspanya	37
II. İspanya'nın Fethi.....	43
1. Fethin Gayesi.....	47
2. Fethin Seyri ve Sonuçları	52
VALİLER DÖNEMİ (714-756).....	61-84
I. Yeni Bir Yapılanmaya Doğru.....	63
1. "Hispania" Yerine "el-Endelüs"	66
2. Yeni Toplumsal Bünye	64
3. "Convivencia"	67
II. Avrupa'nın Fethine Doğru	71
1. İslâm Orduları Fransa'da	71
2. "Balâtü's-şühedâ": Avrupa'nın Kader Günü.....	72
III. Asabiyet Savaşları	75
1. Arap-Berberî Savaşları.....	76
2. Beledli-Suriyeli Savaşı.....	78
3. Kayslı-Yemenli Savaşı.....	79
4. Hristiyan İspanya'nın Zuhûru ve İlk Reconquista Dalgası.....	80

ENDÜLÜS EMEVÎLERİ DÖNEMİ (756–1031) 85-164

I. Kuruluş	87
1. I. Abdurrahman ve Bağımsızlık İlanı.....	87
2. Asabiyet Problemi ve İç Dengelerin Tesisi	88
3. Devlet Olma Yolunda İlk Düzenlemeler	90
4. İmâr Faaliyetleri.....	91
5. Balâtü’ş-şühedâ’ya Roncesvalles’te Verilen Cevap.....	92
II. Kökleşme	95
1. I. Hişam: Endülüs’ün Ömer b. Abdülaziz’i	95
2. Malikîliğin Endülüs’e Girişi	96
3. I. Hakem-Fukahâ İhtilâfı ve Siyasî Sonuçları.....	98
4. II. Abdurrahman’la Gelen “Balayı”	99
a. Otuz Yıllık Siyasî İstikrar.....	99
b. Emevî Sarayında Abbâsî Tarzı.....	100
c. Küçük Mescitlerden Ulucâmilere.....	101
III. “el-Fitnetü’l-Kübra”	102
1. Dönemin Olaylarının Genel Sebepleri.....	103
a. Merkez-Taşra Arasındaki İktidar Mücadelesi	103
b. İdarî Kadrolarda Liyakat Sorunu.....	104
c. Tabii Âfetler–Ağır Vergiler	105
d. Asabiyet Faktörü	106
e. Kimlik Krizi	107
f. Hâricî Destek ve Teşvikler.....	107
2. Dönemin Önemli Olayları.....	108
a. Müvelled ve Musta‘rib İsyânları	108
b. Arap-Müvelled Çatışmaları.....	112
c. Arap ve Berberî İsyânları	114
d. İbnu’l-Kıtt Hareketi	114
3. Dönemin Olaylarının Genel Sonuçları	115

IV. III. Abdurrahman ve Siyasî Bütünlüğün İhyası (912–932).....	116
1. Bunalımdan Bir Önderin Doğuşu	116
2. Merkezî İdarenin Güçlendirilmesi.....	118
3. Siyasî Birliğin Sağlanması	119
V. Altın Çağ (929–1008).....	123
1. “Endülüslüler” Toplumuna Doğru	123
2. Hristiyan Krallıkların Vasallaştırılması.....	126
a. X. Yüzyıl Başlarında Hristiyan İspanya	126
b. Hristiyan Krallıklar Karşısında Kazanılan Başarılar	128
c. III. Abdurrahman: “Hükümdarlar Hükümdarı”	131
3. Halifelik İlanı	133
4. Mağrib’de Fâtımî Nüfûzunun Geriletilmesi.....	134
a. Fâtımî Tehdidinin Belirmesi.....	134
b. Endülüs Emevîleri’nin Karşı Faaliyetleri	137
5. Kurtuba Batı’nın Diploması Merkezi	139
6. “Bilge Halife”	142
7. Âmirîler Dönemi	145
VI. İkinci “el-Fitnetü’l-Kübrâ” ve Çöküş.....	150
1. Âmirîler’in İktidardan Düşürülmesi	150
2. Sistemin Tıkanması	152
3. Sünnî Halifelîğe Şîî Halifeler	156
4. Emevîler İçin Son Şans.....	159
5. Hilâfetin İlgası ve Çöküş	161
MÜLÛKÛT-TAVÂİF DÖNEMİ (1031–1090).....	165-182
I. Her Şehir Ayrı Bir Devlet	167
II. Mülûkü’t-Tavâif’in Siyaseti.....	170
III. Ulemânın Eleştirisi ve Birlik Arayışı.....	173
IV. İkinci Reconquista Dalgası.....	174
V. Tuleytula’nın Kaybı ve Yankıları	178

MURÂBITLAR DÖNEMİ (1091–1147) 182-212

- I. Murâbitlar ve Endülüs'e Geçişi 185
 1. Murâbitlar..... 185
 2. Murâbitlar'ın Endülüs'e Geçişi ve Zellâka Zaferi..... 188
 3. Murâbitlar'ın Mülûkü't-Tavâif'i Devirmesi..... 191
- II. Endülüs'te Murâbitlar Dönemi 197
 1. Hristiyanlarla İlişkiler 197
 2. Dâhilî Durum 200
 3. Muvahhidler Hareketinin Ortaya Çıkışı 203
 4. İkinci Tavâif Dönemi 209

MUVAHHİDLER DÖNEMİ (1147-1238) 213-238

- I. Muvahhidler'in Endülüs'e Girişi 215
- II. Hristiyanlarla İlişkiler 219
 1. İlk Karşılaşmalar 219
 2. Ereğ Zaferi 221
 3. İkbâ Hezimetini 225
- III. Dâhilî Gelişmeler 229
- IV. Büyük Reconquista Dalgası..... 233

NASRÎLER DÖNEMİ (1238–1492) 239-272

- I. Kuruluş 241
- II. Kökleşme 242
- III. "Altın Çağ" 249
- IV. Politik Zaaf Dönemi 254
- V. Son Reconquista Dalgası..... 258
- VI. Gırnâta'nın Düşüşü 266

HRİSTİYAN HAKİMİYETİNDE KALAN ENDÜLÜS

MüslümanLARI (MÜDECCENLER-MORİSKOLAR) 273-301

- I. Gırnâta'nın İşgaline Kadar 275
- II. Gırnâta'nın İşgali Sonrası..... 281

1. Hristiyan İspanya'nın Gerçek Niyeti.....	281
2. Hristiyanlaştırma Faaliyetleri.....	282
3. Engizisyon Mahkemeleri.....	294
4. 1568-1570 İsyanı.....	298
5. Büyük Sürgün.....	299
6. Sürgünün Menfi Tesirleri.....	300

ENDÜLÜS MÜSLÜMANLARINA OSMANLI YARDIMI 301-328

I. İlk İlişkiler-İlk Yardım.....	303
II. Barbaros'un Yardımları.....	307
III. Kanunî'ye Mektup.....	308
III. 1568 İsyanı ve Osmanlı.....	313
IV. Osmanlı'nın Yardım İçin İttifak Arayışları.....	319
V. "Osmanlı Bizi Kurtaracak" Beklentisi.....	321
VI. Sürgün Moriskolar'a Osmanlı Yardımı.....	322

DİPNOTLAR..... 329

BİBLİYOGRAFYA..... 359

DİZİN..... 373

ÖNSÖZ

Müslümanlar, üzerinde sekiz asır süreyle hakimiyet tesis ettikleri İber yarımadasına Endülüs adını vermişlerdir. 711 yılında Endülüse giren Müslüman orduları 1492 yılında siyasî anlamda bu coğrafyaya veda ettiler. Fâtihler Endülüs'te hükümran oldukları sekiz asırlık sürenin ilk üç asrını varlıklarını pekiştirmek, yarımada ve çevresinde nüfuz alanları kurmakla geçirdiler. Doğrusu, bu teşebbüslerinde büyük ölçüde muvaffak da oldular. Mâmâfih, Endülüs, XI. yüzyıl ortalarından itibaren, içine düştüğü siyasî parçalanmanın tabii sonucu olarak sürekli kan kaybetmeye başladı. Bu durumun zemin hazırladığı en belirgin ve önemli netice, kuzeyde verimsiz topraklara sıkışmış vaziyetteki Hristiyan unsurların toparlanarak krallık yahut kontluk şeklinde yeniden ortaya çıkmaları ve “kaybedilen toprakları geri alma” anlamındaki Reconquista hareketiyle Endülüs topraklarını tedricî bir şekilde istilâ etmiş olmalarıdır. Mağrib'de kurulan Müslüman devletlerin (Murâbitlar, Muvahhidler, Merînîler, Hafsîler) XII-XV. yüzyıllarda yaptıkları müdahaleler bir süreliğine Hristiyan ilerlemesini yavaşlatmış ise de tamamen durduramamıştır. Nihayet 1 Ocak 1492'de Gırnâta'nın teslim olmasıyla Endülüs'te Müslüman siyasî varlığı tamamen son bulmuştur.

İberyâ üzerinde, bir taraftan siyasî tarih kapsamında Müslümanlarla Hristiyanlar arasında sözü edilen mücadele süreci yaşanırken diğer yandan bunun tam tersine iki tarafı kültür ve medeniyet alanlarında birbirinden yararlanmaya sevk eden başka bir süreç daha işlerlik kazanmıştır. Bu süreç dâhilinde Endülüs Müslümanları, özgün bir medeniyet kurmaya muvaffak olmuşlardır. Bu medeniyet içerisinde geliştirilen yeni teknolojilerle ziraat alanında Endülüs toprakları bir “yeşil devrim”e şahit olurken, o günün dünyasında bilinen ve var olan bilim dallarının hemen hepsinde, dil ve edebiyat alanında Doğudakilerle boy ölçüşebilen, Batı'da (Avrupa) ise benzerlerine asla tesadüf edilmeyen ve içinde pek çok özgün eseri barındıran geniş bir literatür ortaya konabilmiş, keza şehirleşmenin gelişmesine bağlı olarak rafine bir kültürün oluşması mümkün hale gelmiştir.

Hristiyan müstevliler, Endülüslüler'in gerçekleştirdikleri medeniyet hamlelerini ve ürünlerini, XI. yüzyılın ikinci yarısında bazı Endülüs şehirlerini istilâ ettiklerinde yakinen görmüşler ve gördükleri karşısında hayretlerini gizleyememişlerdir. Bu hayretin sonucudur ki, XII ve XIII. yüzyıllarda, ele geçirdikleri Müslüman mirasından yararlanmak ve bu suretle Müslümanların medeniyet alanında yakaladıkları seviyeye ulaşmak amacıyla yoğun ve kapsamlı bir tercüme faaliyetine öncülük etmişlerdir. Gerek yapılan tercümelerin gerekse Müslümanlar tarafından geliştirilen teknolojilerin Avrupa'ya intikalinin, Alman araştırmacı Claudio Lange'nin de haklı olarak vurguladığı gibi, Batı

medeniyetinin şekillenmesinde başka kanallarla birlikte merkezî bir rol oynadığı muhakkaktır.

Endülüs tarihi, zikredilen önemine rağmen, 1609'da son Müslüman kalıntılarının da sürülmesinin ardından uzunca bir süre unutulmaya terk edilmiştir. Hristiyan kesimi bilinçli olarak Endülüs adının unutulmasını yeni inşa edilen Hristiyan kimliğinin yerleşmesi adına zaruri görmüştür. Gerçi 1609 sonrasında da Endülüs'ten söz eden bazı İspanyol müellifler yok değildir. Ancak onların temel amacı, Endülüs'ü kendi gerçekliği ile anlatmaktan ziyade Müslüman imajını menfi bir görüntü içerisinde sunmaktır. Öte taraftan, artık bir Hristiyan yurduna dönüştüğü, dolayısıyla da ebediyen kaybedildiği mülahazasıyla olsa gerek, aynı zaman dilimi içerisinde İslâm dünyasında da Endülüs'ü anlama ve anlatma adına ciddi bir çabanın varlığından söz edilemez.

Endülüs için iki asırdan fazla devam eden bu unutulmuşluk hali, ancak XIX. yüzyılın başlarından itibaren değişmeye başladı. Yeni süreçte İspanyol tarihçi Conde, Endülüs tarihinin bütünü, nispeten tarafsız bir gözle ele almaya gayret eden ilk şarkiyatçı olarak temayüz etti. Onu Francisco Codera y Zaidin'in çalışmaları takip etti. Codera'nın yetiştirdiği ve bu nedenle "Kodera'nın Oğulları" diye anılan Julia Ribera y Tarrago, Miguel Asin Palacios, Don Emilio García Gómez, Don Angel González Palencia gibi İspanyol şarkiyatçılar Endülüs çalışmalarında çığır açtılar. Bu isimler bir taraftan Biblioteca Arabigo-Hispana (Arap-İspanyol Kütüphanesi) adı altında o zamana kadar gün ışığına çıkmamış bazı Endülüs kaynaklarını neşredip akademik camiayla buluştururken diğer taraftan onlarca araştırmaya imza attılar. Şarkiyatçı olmaları yanında Avrupa tarihini de iyi bilmeleri, onlara karşılaştırma ve yeni sonuçlara ulaşma imkanı sağlamaktaydı. Nitekim bu sayede İslâm kültürü ve medeniyeti ile Avrupa kültürü arasındaki ilişkiler, bu ilişkiler çerçevesinde İslâm kültürünün Batı'ya etkileri yavaş yavaş aydınlanmaya başlamıştır. İspanya'da başlayan Endülüs çalışmalarına, sayıları çok fazla olmamakla birlikte, Avrupa'nın diğer ülkelerinden de ilgi duyanlar çıktı. Bunlardan Hollandalı şarkiyatçı R. Dozy ve Fransız şarkiyatçı E. Lévi-Provençal'ın, modern tarihçiliğin iç ve dış tenkit yöntemlerini de kullanarak yazdıkları eserler, neşrettikleri ana kaynaklar Endülüs tarihi araştırmalarına önemli bir katkı sağladı. Bu iki şarkiyatçının, özellikle de ikincisinin telif ettikleri tarih kitapları, haklı olarak Endülüs tarihinin klasikleri arasında yerlerini aldılar. XX. yüzyıl boyunca çalışmalarını Endülüs üzerine yoğunlaştıran başka şarkiyatçılar da temayüz ettiler. Sonuç itibarıyla bugün Batı'da Endülüs tarihinin hemen her dönemini ve her konusunu içine alan nispeten geniş bir literatür oluşmuş bulunmaktadır.

Şarkiyatçıların Endülüse ilgi duymasında gerek bu coğrafyada inşa edilen medeniyetin Batı medeniyetine olan katkılarının fark edilmesinin gerekse Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki ilişkilerin mahiyetini anlama isteğinin önemli payı olduğu söylenebilir. Öte taraftan İspanyol şarkiyatçılar için

Endülüs'ün İspanya tarihinin bir parçasını teşkil etmesinin de teşvik edici bir faktör olduğu muhakkaktır. Bütün bunlarla birlikte Endülüs, üç semavî dinin bir arada yaşamasına imkan tanıyan tecrübesiyle de Avrupa Birliği'nin sadece Hristiyan-Yahudi kültürü üzerine kurulu olmak yerine, çok kültürlü bir proje olmasını savunan entelektüellerin de son yirmi yıl içerisinde ilgisini cezp etmiş bulunmaktadır.

Batı'da bir araştırma alanı olarak Endülüse XIX. yüzyıl başlarından itibaren gösterilen ilgi, İslâm dünyasında, ancak bir asır gecikmeyle XX. yüzyıl ortalarından itibaren gözle görülür hale gelmeye başladı. İslâm toplumlarında Endülüse olan bu gecikmeli ilgiyi ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi toplumsal hafızadaki Endülüs algılamasına dayalı olarak dışa vuran ilgidir. Bu da ya "nostalji" ya da "sendrom" şeklinde tezahür etmiştir ve hâlen bu iki ilgi tarzı da varlığını muhafaza etmektedir. Nostaljik ilgiyle Müslüman, Batı karşısında içine düştüğü ezikliği, Endülüs medeniyetinin Batı'ya katkılarını hatırlamak ve hatırlatmak suretiyle telafi etmenin gayreti içerisinde. Sendrom türü ilginin temelinde ise Filipinler, Filistin, Bosna, Çeçenistan gibi coğrafyalarda Müslümanların karşılaştığı hayati sorunlarla Endülüs'ün akıbeti arasında kurulan ilişki etkili olmaktadır. Bu ilişki, Müslüman toplumların belleklerine bir "Endülüslüleşme", yani Endülüs'ün akıbetinin sorunlu İslâm coğrafyaları için de tekerrür etmesi korkusunu silinmesi zor bir şekilde kazımıştır. Nitekim yirminci yüzyılın başlarında Muhammed İkbâl Endülüste Müslümanların ortaya koyduğu başarılarından hareketle İslâm medeniyetini "Doğu'yu ve Batı'yı medenileştiren medeniyet" diye nitelerken, 1948'den sonra onlarca Arap şairi, hüznün temalı şiirlerinde Endülüs'le Filistin arasındaki paralellığe vurgu yapmışlardır.

İslâm dünyasının Endülüse olan ilgisinin ikinci kısmını bilimsel bir çerçeve içerisine yerleştirmek mümkündür. Bu bağlamda daha çok Mısırlılar'ın sahiplendiği, onlara zamanla Kuzey Afrikalı araştırmacıların da katıldığı Endülüs çalışmaları, esas itibariyle dil ve edebiyatla alakalı konulara yoğunlaşmış, siyasî tarih ve özellikle de medeniyet tarihi çalışmaları oldukça sınırlı kalmıştır. Muhammed Abdullah İnân, Abdülaziz Sâlim, Ahmed Muhtar el-Abbâdî, Hüseyin Mu'nis, Mahmud Ali Mekkî, Tâhir Mekkî, Ahmed Heykel, İhsan Abbas, Muhammed Benaboud Arap dünyasındaki Endülüs çalışmalarına öncülük eden isimler olarak sıralanabilir. S. M. İmamuddin ise Hind kıtasına mensup bir Müslüman olarak Endülüse dair kaleme aldığı İngilizce eserleriyle akademik camiada adını duyurmuştur. Günümüzde tedavülde olan literatürden Arap dünyasında gittikçe artan sayıda araştırmacının Endülüs'le alakalı muhtelif konulara merak duyduğu tespit edilebilmektedir.

Türkiye'ye gelince, Türk okuyucusunun derli toplu, müstakil bir Endülüs tarihiyle buluşmasının, ilk kez Ziya Paşa'nın Fransız Viardot'un eserini tercüme etmesiyle gerçekleştiği söylenebilir. Endülüs Tarihi adıyla meşhur olan bu kitap,

XX. yüzyılın son çeyreğine kadar, yukarıda değinilen çalışmalarla ortaya konan sonuçlar muvacehesinde içindeki malumâtın bir bölümü değerini yitirmiş, bir bölümü ise tashihe muhtaç olmasına rağmen, Türkiye’de Endülüs denince akla gelen yegâne eser olarak kalmış, dahası birkaç yıl önce çok acemice Latin harfleriyle ve sadeleştirilerek (!) yeniden neşredilmiştir. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Türk okuyucusu, bu sefer S. M. İmamuddin’in Endülüs Siyasî Tarihi adıyla tercüme edilen çalışmasını tanıma imkânına kavuşmuştur. Aslında her iki eserin de tercüme olması, Türkiye’de akademik dünyada Endülüs alanında ciddi bir boşluğun varlığına delalet etmekteydi. Bir başka ifadeyle Batı’da 1880’li yılların başında Endülüs hakkında bilimsel çalışmalar başlarken Türkiye’de 1900’lü yılların sonuna geldiğinde bile İslâm tarihinin bu önemli kesiti hakkında tek bir yerli ve müstakil Endülüs tarihine tesadüf edilmiyordu.

Neyse ki, bu boşluğu fark eden bilim adamlarının –ki bunların başında kıymetli hocamız Prof. Dr. Mustafa Fayda’nın adı hâsseten zikredilmelidir– yönlendirmeleri neticesinde 1980’li yılların sonlarından itibaren dil ve kaynak yetersizliği nedeniyle Endülüs tarihine yönelme konusunda sergilenen çekingenlik bir ölçüde aşılmış, gerek siyasî tarih gerekse dil ve edebiyat alanlarında nicelik bakımından henüz arzulanan düzeyin oldukça gerisinde olmakla beraber bazı çalışmalar ortaya konmuş bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri, Endülüs Müslümanları başlığı altında bu satırların yazarı tarafından kaleme alınmıştır. Diyanet Vakfı’nın Oku-Düşün serisi için hazırlanan adı geçen eser, hedef kitle dikkate alınarak üç ayrı kitapçık halinde kaleme alınmıştı. Siyasî tarihe dair birinci kitap 1994’te, medeniyet tarihine ve ilim-kültür hayatına dair diğer iki kitap ise 1997’de neşredildi. Aradan geçen zaman içerisinde çok sayıda okuyucu tepkisi ve değerlendirmesi alındı. Bunların geneli olumlu ve yüreklendirici nitelikteydi. Ayrıca eserlerin formatıyla alakalı bazı öneriler de dile getirildi. Bunlar arasında en fazla öne çıkan, üç kitabın mümkünse tek, o olmazsa iki kitapta toplanması talebiydi. Diyanet Vakfı Yayın Kurulu’nca da makul bulunan bu talep istikametinde üç kitapçık yeniden gözden geçirildi, bu bağlamda bazı kısımlar genişletildi, bazı başlıklar ilave edildi yahut yeniden yazıldı; sonuçta biri siyasî tarihe diğeri ise kültür ve medeniyet tarihine dair gelişmeleri içeren iki ayrı kitap olarak yeniden yayına hazırlandı.

Elinizdeki bu kitap, siyasî tarih kapsamındaki olay ve olgulara tahsis edilmiştir. Endülüs’te sekiz asır süreyle şu ya da bu ölçüde varlığını muhafaza eden Müslüman hakimiyeti dönemi, siyasî tarih bakımından çok zengin bir muhtevaya sahiptir. Fethi hazırlayan şartlar, fetih ve valiler dönemi, Endülüs Emevîleri, merkezî idarenin çökmesi üzerine enkazı üzerinde kurulan Mülûküt-Tavâif, Hristiyan Reconquistası’na karşı Mağrib’den cihâd için Endülüse gelen Murâbitlar ve Muvahhidler, büyük Reconquista dalgasından kurtulabilen küçük Nasrî Sultanlığı, söz konusu zengin siyasî tarihin ana başlıkları olarak zikredilebilir. 1492 sonrasında Hristiyan hakimiyetinde kalan ve daha sonra

Hristiyanlaştırma politikasına maruz bırakılan Endülüs Müslümanlarının varlık mücadelesi de siyasî tarihin bir devamı olarak bu kitapta incelenmiştir. İspanya'da Müslüman varlığının zayıfladığı bir dönemde Doğu'da yeni ve güçlü bir devlet olarak Osmanlılar zuhur etmişti. Osmanlılar'ın Endülüslülere yardım edip etmediği hususu, günümüzde sıklıkla karşılaşılan sorulardan biridir. Endülüs Müslümanlarının siyasî tarihinin ele alındığı böyle bir kitapta bu meseleye değinilmemesi bir eksiklik olacağından, konunun mevcut kaynaklar çerçevesinde müstakil bir bölüm halinde genişçe ele alınması cihetine gidilmiştir.

Üzerinde durulan zamanın genişliği ve siyasî aktörlerin çokluğu nedeniyle konular, tamamen olmasa da büyük ölçüde olay merkezli işlenmeye çalışılmıştır. Bu suretle okuyucunun çok fazla kişi ismiyle meşgul olmaksızın doğrudan olay ve olgulara odaklanması hedeflenmiştir. Diğer taraftan dokuz asırlık bir süreyi kapsayan, Hristiyan İspanyol krallıklarının, Mağrib'deki Müslüman devletlerin, Doğu İslâm dünyasının tarihleriyle geçişkenliği olan Endülüs siyasî tarihini, tek ciltlik bir eserde hem de tek bir müellifin kaleminden anlatmanın zorluğu takdir edilecektir. Bu zorluğun da farkında olarak eserde sık sık derinlemesine tahliller yapmak ve uzun tartışmalara girmek yerine Endülüs tarihine dair umumi bir tablo sunmaya gayret edilmiştir. Bunun için daha ziyade tasvirî (deskriptif) bir yöntem benimsenmiştir. Öte taraftan okuyucuya arzedilen malumâtın yeni çalışmalarla varılan neticeleri kapsamasına da dikkat edilmiştir. Bütün bunlara rağmen, bu eserin, Türkiye'de bir akademisyen tarafından kaleme alınan ilk müstakil yerli çalışma olması nedeniyle bazı eksiklikleri bünyesinde barındırması kaçınılmazdır. Önceki baskı sonrasında olduğu gibi bu baskı sonrasında da okuyucunun makul eleştirileri, müellifin bilimsel müktesebâtını zenginleştireceği gibi, eserin olgunlaşmasına da hizmet edecektir.

Bu vesileyle kitabı, baskı öncesinde baştan sona okuyarak bazı düzeltmelerin yapılmasına katkı sağlayan değerli meslekdaşlarım Yar. Doç. Dr. Adnan Adıgüzel'e ve Ar. Gör. Merve Çetinel'e teşekkürlerimi sunmalıyım.

Bu mütevazı çalışma, Endülüs tarihinin ülkemizde tanınmasına, bir nebze de olsa, katkı sağlayabilirse, yazarı kendisini ziyadesiyle mutlu hissedecektir.

Başarı ancak Allah'ın dilemesi ve yardımıyladır...

Ankara , Eylül 2013